

MOGUĆNOSTI SOCIJALNOG RADA U ORGANIZIRANJU ZAJEDNICE

Nino Žganec

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Studijski centar socijalnog rada

Pregledni članak

UDK 364.442.2:36.058.97

Primljeno: lipanj 1995.

U članku se prikazuje razvoj socijalnog rada u organiziranju zajednice te glavna obilježja ove tzv. treće metode socijalnog rada. Uz prikaz glavnih čimbenika zaslužnih za razvoj ove metode na prostoru Sjedinjenih Američkih Država te razvojnih faza njezinog teorijskog formuliranja, autor analizira neke od najvažnijih elemenata socijalnog rada u organiziranju zajednice. Kao jedna od metoda socijalnog rada, pored rada s pojedincem i socijalnog grupnog rada, organizacija zajednice kao svojevrsna makropraksa u prilici je da na najbolji način odgovori zahtjevima društva u uvjetima krize.

1. UVOD

Povijest socijalnog rada pokazuje nam da je ova disciplina imala vrlo dinamičan i često neizvjestan razvoj. Kao logičan slijed općih smjernica na polju društvenih znanosti socijalni rad razvijao se u prvom redu s ciljem pružanja djelatne pomoći čovjeku u savladavanju njegovih životnih teškoća. Kako je razvoj različitih teorijskih smjerova poticao razvoj društvenih znanosti općenito, tako je i područje socijalnog rada pratilo takve trendove. Razvoj metoda socijalnog rada možda na najbolji način oslikava oslonjenost socijalnog rada na srodne znanstvene discipline. Ovdje u prvom redu treba spomenuti rodbinske veze socijalnog rada s disciplinama kao što su psihologija, medicina i pedagogija, a isto tako i discipline poput sociologije, ekonomije ili filozofije kao važan izvor ideja i čimbenik razvoja pojedinih područja socijalnog rada. Rana i vrlo čvrsta oslonjenost socijalnog rada na medicinske znanosti i psihologiju rezultirala je s jedne strane njegovim razvojem, ali je u isto vrijeme u nekim segmentima taj razvoj i kočila. Prihvaćeni klinički pristup u socijalnom radu nije omogućavao ispunjavanje nekih od osnovnih ciljeva socijalnog rada kao aplikativne discipline. Klinički pristup u socijalnom radu razvijen u metodi socijalnog rada s pojedincem obilježio je prvu etapu razvoja socijalnog rada uopće. Razvojem istraživanja na području psihologije malih grupa i početkom akcijskih istraživanja modeli grupnog rada prelaze i na područje socijalnog rada, čime socijalni rad čini jedan od najvažnijih koraka u svojem razvoju. Razvoj socijalnog grupnog rada otvorio je vrata kasnijem metodološkom pluralizmu i konačnoj otvorenosti ove discipline načelima systemske paradigme. S današnje točke gledišta možemo reći da je socijalni rad prošao tipičan razvojni put konstituiranja znanosti dvadesetog stoljeća. Uvođenjem socijalnog rada u zajednici kao tzv. treće metode socijalni rad očituje svoju otvorenost novim znanstvenim spoznajama i osjetljivost za potrebe suvremenog čovjeka. Iako se zameci socijalnog rada u zajednici mogu naći u ranoj djelatnosti prvih socijalnih radnika, ipak tek sredinom stoljeća ova

metoda na velika vrata ulazi u područje socijalnog rada. Cilj nam je ovim radom upozoriti na razvojni tijek socijalnog rada u zajednici kao metode i kao prakse te na osnovna obilježja kojima ova metoda pristupa rješavanju problema.

2. POVIJESNI RAZVOJ SOCIJALNOG RADA U ZAJEDNICI

Počeci razvoja socijalnog rada u organiziranju zajednice mogu se pratiti sve od početka razvoja socijalnog rada kao profesionalne djelatnosti. Teorijski obrisi socijalnog rada u organiziranju zajednice ipak su nešto kasnijeg datuma.

Socijalni rad se, kao što je poznato, profesionalno najснаznije počeo razvijati na prostoru Sjedinjenih Američkih Država. Nekoliko elemenata tog razvoja imalo je izravne posljedice na kasniji razvoj socijalnog rada u organiziranju zajednice. Veliki problemi siromaštva nastali kao rezultat građanskog rata u Americi, potaknuli su razvoj nove profesije i kasnije znanstvene discipline socijalnog rada. Razvoju socijalnog rada pridonijele su u prvom redu žene iz srednjeg i gornjeg društvenog sloja Amerike koje su počele s osnivanjem dobrotvornih udruga radi prevladavanja problema siromaštva. Vrlo brzo osnovan je velik broj takvih udruga koje su često djelovale na istom području bez odgovarajuće međusobne koordinacije. To je bio povod osnivanju organizacija koje bi objedinjavale i koordinirale te mnogobrojne udruge. Tako je već 1877. godine u gradu Buffalu osnovana prva organizacija pod nazivom Charity Organization Society. Cilj te organizacije bio je u prvom redu postaviti sustavno i koordinirano pružanje usluga ugroženom stanovništvu radi borbe protiv siromaštva. Djelatnost tih organizacija počivala je tada na ideologiji socijaldarvinizma koja je shvaćala siromaštvo ponajprije kao individualne nedostatke i moralne nekvalitete pojedinaca, a da nije uzimala u obzir vanjske utjecaje. Takva situacija dovela je u okvirima Charity Organization Society do pojave tzv. friendly visitors (prijateljskih posjetioca) koji su u ime tih organizacija pokušavali djelovati na ugrožene osobe prvenstveno putem savjeta i moralnih poduka, dok je materijalna pomoć bila tek iznimka, i to u slučajevima kad se radilo o samohranim majkama, invalidima i bolesnima. Ipak, pod utjecajem, ponajprije rezultata tadašnjih istraživanja siromaštva, sve se više uvidalo da ova idejna polazišta ne odgovaraju stvarnosti te da se koncept friendly visitors -a treba mijenjati. Tako ti prvi socijalni radnici u zajednici počinju sve više uvažavati objektivne okolnosti siromaštva, a svoju djelatnost sve više dovoditi u vezu s rezultatima znanstvenih istraživanja i profesionalnih iskustava. Iako je djelatnost Charity Organization Society u prvom redu rezultirala kasnijim razvojem socijalnog rada na slučaju (Social Case Work), ipak je ona na neki način predstavljala i kamen temeljac kasnijeg razvoja socijalnog rada u organiziranju zajednice. Prvenstveno se to može potkrijepiti činjenicom brojnih provedenih ispitivanja na području stanovanja, infrastrukture, zdravstvene skrbi, socijalnog zakonodavstva i dr. što su tradicionalno i teme socijalnog rada u zajednici.

Druga razvojna linija socijalnog rada u zajednici u SAD može se pratiti u okvirima tzv. Settlement pokreta. Počevši od 1886. godine u velikim gradovima Amerike osnivaju se institucije za pomoć siromašnim dijelovima stanovništva. Ideja koju su u Americi razvili u prvom redu visoko obrazovani mladi ljudi, među kojima je ponovo bila većina žena, počivala je na izvornoj ideji Samuela Barnetta koji je dvije godine ranije, 1884, osnovao Toybee Hall u Engleskoj. Settlement pokret bio je zamišljen i ostvarivan na način da su ti

mladi, obrazovani ljudi počeli živjeti u velikim kućama gradskih slumova kako bi neposredno mogli raditi sa stanovnicima tih dijelova grada. Većinom su pripadnici Settlement pokreta bili inspirirani humanističkim idejama, a nemali broj njih odlučio se za ovaj korak iz religioznih motiva ili čvrste vjere u mogućnost razvoja demokracije. Razvoj tog pokreta počivao je na strategiji pragmatizma s ciljem buđenja i poticanja samopomoći kod ugroženog stanovništva. Pripadnici pokreta razvili su čitav spektar aktivnosti na području na kojem su živjeli i radili. Među najvažnijim aktivnostima smatrali su razvoj kulturnog života - kazalište, muzeji, oblikovanje slobodnog vremena, obrazovne aktivnosti. Isto tako značajno su se angažirali na različitim područjima socijalnog rada kao što su zaštita djece i mladih, prava žena, radni odnosi, socijalno zakonodavstvo i dr. Podržavali su različite političke grupe i razvoj sindikalnog pokreta te pokreta za civilna prava. Imali su vrlo važan utjecaj pri osnivanju tzv. National Urban League, koja je i danas najvažnija socijalna organizacija crnog stanovništva SAD. Razvoj Settlement pokreta bio je izuzetno važan za razvoj socijalnog rada općenito, a isto tako vrlo značajan doprinos dao je razvoju ideja socijalnog rada u organiziranju zajednice. Sudionici Settlement pokreta nisu radili samo s pojedincima ili grupama, nego su velikim dijelom svoju aktivnost usmjerili problemima cijele zajednice.

Treći važan čimbenik u razvoju socijalnog rada u organiziranju zajednice bili su tzv. centri lokalne zajednice (Community Centers). Ti su se centri razvili također krajem 19. i početkom 20. stoljeća i djelovali su kao javne škole s ciljem pružanja mogućnosti stanovništvu određenog dijela grada da obavlja različite aktivnosti nakon završetka dnevnog programa redovnih škola. Community Centers bili su vrlo demokratski organizirani: različite skupine građana s područja određenog dijela grada određivale su svojeg predstavnika u odbor koji je vodio djelatnost centra s još jednom stalno zaposlenom osobom ili više njih. Aktivnosti tih centara bile su vrlo raznolike i sadržavale su organiziranje različitih priredbi, diskusija, koncerata te sportskih ili literarnih klubova, prikazivanje filmova i sl. Na taj način oni su omogućavali svojim građanima neposredno druženje, upoznavanje, razmjenu mišljenja i rješavanje raličitih zajedničkih problema.

Osim tih centara na razini zajednice razvile su se još dvije inicijative. Velikim dijelom pod utjecajem Charity Organization Society razvili su se tzv. Community Chests i Community Welfare Councils. Dok su prvi preuzeli prvenstveno financijski dio aktivnosti Charity Organization Society, dotle su se drugi prvenstveno posvetili organizacijskim pitanjima.

2.1. TERMINOLOŠKA ODREĐENJA

Pojam organizacije zajednice (community organization) još uvijek nije jednoznačno definiran. Sadržajno srodni termini na engleskom su govornom području npr.: razvoj zajednice (community development), organiziranje zajednice (community organizing), rad u zajednici (community work), planiranje u zajednici (community planing), socijalna organizacija (social organization), organiziranje susjedstva (neighborhood organizing) i dr. U njemačkom jeziku sintagma organizacija zajednice obično se prevodi s Gemeinwesenarbeit, iako postoje i drugi nazivi, kao npr.: Stadtteilbezogene Soziale Arbeit (rad koji se odnosi na dio grada). U literaturi se može naići i na izraz Millieuarbeit, što je njemački naslov

knjige danskih autora Ebbe i Friesea (1989). Nizozemski naziv za socijalni rad u zajednici glasi Opbouwwerk. Prevođenje izvornog naziva community work na hrvatski jezik, rad u zajednici može se smatrati pogrešnim jer u engleskom jeziku za pojam rada postoji i izraz labour te bi se prema tome izraz work možda prije mogao odnositi na hrvatski pojam djelatnost ili posao. No budući da slične nedoumice postoje s prevođenjem tog engleskog naziva i na druge jezike te da se u većini europskih zemalja ipak prihvatio pojam rad kao adekvatni prijevod, smatramo da se i hrvatski prijevod smije na tome zadržati. To više što je naziv rad u zajednici već relativno široko prepoznatljiv.

3. TEORIJSKO FORMULIRANJE SOCIJALNOG RADA U ZAJEDNICI

Prve teoretske formulacije socijalnog rada u organiziranju zajednice proizašle su iz krugova Charity Organization Society. Poticaj teorijskoj razradi socijalnog rada u organiziranju zajednice došao je iz prve održane konferencije Charity Organization Society 1865. godine. Kako navode Mohrlök i sur. (1993), "prvi rad koji je u svojem sadržaju obrađivao socijalni rad u organiziranju zajednice bio je onaj Monne Heath i Arthura Dunhama koji su proveli istraživanje o predavanjima i radovima prezentiranim na konferenciji održanoj 1865. godine". Daljnji poticaj razvoju socijalnog rada u organiziranju zajednice daje Josephine Shaw Lowell, koja 1887. godine govori o tri vrste službi (classes of service) unutar dobrotvornih djelatnosti. Ta podjela bila je osnova kasnijeg razvoja triju metoda u socijalnom radu: socijalnog rada s pojedincem, socijalnog grupnog rada i socijalnog rada u organiziranju zajednice. Prvu upotrebu termina organizacija zajednice (*community organization*) nalazimo kod Heatha i Dunhama koji prikazuju predavanje Rogera Baldwina pod istim naslovom 1912. godine (prema Mohrlök i sur., 1993). Ovi prvi naponi na teorijskom formuliranju socijalnog rada u organiziranju zajednice vrlo brzo nailaze na daljnji interes istraživača i teoretičara. Kao primjer navodimo radove: Josepha K. Harta (1920) pod nazivom *Organizacija zajednice* (Community Organization), sociologa Eduarda C. Lindemana (1921) pod naslovom *Zajednica: uvod u studij vodstva i organizacije zajednice* (The Community: An Introduction to the Study of Community Leadership and Organization), Jessea F. Steinerja (1925): *Organizacija zajednice: studij teorije i suvremene prakse* (Community Organization - A Study of its Theory and Current Practice), Bessie A. McCleanahana (1925): *Organiziranje zajednice: pregled praktičnih principa* (Organizing the Community: A Review of Practical Principles", Waltera W. Petita (1925): *Neke prognoze na području rada u zajednici* (Some Prognostications in the Field of Community Work) i dr.

Smatra se da je jedan od njavažnijih koraka k uvođenju organizacije zajednice u okvir socijalnog rada bio izlask Godišnjaka socijalnog rada 1929 godine (Social Work Year Book) koji je kao središnju temu imao upravo organizaciju zajednice. Tijekom tridesetih godina vrlo je malo novih radova s područja organizacije zajednice sve do 1939. godine kad je kao zajednički rezultat šest diskusijskih grupa iz različitih američkih gradova nastao glasoviti *Lane Report*.

Taj je izvještaj dao glavne smjernice kasnijem razvoju teorije i prakse socijalnog rada u organiziranju zajednice. Kao zajednički doprinos svih diskusijskih grupa usvojeni su ovi zaključci:

1. izraz *organizacija zajednice* odnosi se kako na proces tako i na područje djelatnosti, kao što je to slučaj kod medicine ili kod prava,
2. proces organiziranja zajednice odvija se kako unutar tako i izvan socijalnog rada,
3. unutar socijalnog rada postoje institucije kojima je organizacija zajednice primarni cilj, što znači da one eksplicitno služe tom cilju, i takve organizacije koje ispunjavaju neke druge funkcije socijalnog rada, ali koje svoj rad mogu pospješiti korištenjem tehnika i strategija organizacije zajednice,
4. proces organiziranja zajednice unutar socijalnog rada odvija se na lokalnoj razini, razini saveznih država i nacionalnoj razini te također između tih razina,
5. institucije s organizacijom zajednice kao primarnom funkcijom klijentima u pravilu ne nude direktnu pomoć (Lane, 1939).

Iako u *Lane Reportu* ne nalazimo opću definiciju organizacije zajednice, ona se može sastaviti iz nekih iznesenih elemenata. Prema njima cilj je organizacije zajednice mobiliziranje resursa radi adekvatnog odgovora na postojeće potrebe zajednice. Opći sadržaj procesa organizacije zajednice čine:

- a) prepoznavanje i artikulacija potreba,
- b) eliminiranje i prevencija socijalnih slučajeva i
- c) uključivanje novih resursa kako bi se postiglo kontinuirano prilagodavanje resursa postojećim potrebama.

Pored toga *Lane Report* donosi i opis nekih tehnika koje se koriste u organiziranju zajednice. Među ostalima spominju se: *koordinacija dviju ili više institucija i planiranje programa, prikupljanje podataka i izrada studija, kolektivno financiranje različitih institucija, rad s javnošću, savjetovanje pojedinih organizacija, grupne diskusije i konferencije, dobrovoljne konzultacije institucija među sobom, razmjena informacija i druge pomoći pri zajedničkom provođenju aktivnosti, poduzimanje i podrška inicijativa socijalne akcije pretežno u području socijalnog zakonodavstva itd.*

Lane Report bio je najvažnije ishodište teorijskih rasprava narednih 15 godina. Velik doprinos *Lane Reporta* bio je konačno uspostavljanje socijalnog rada u organiziranju zajednice kao ravnopravne metode socijalnog rada. Ova "treća metoda", za razliku od socijalnog rada s pojedincem i socijalnog grupnog rada, usmjerava se međugrupnim odnosima i radu s institucijama koje obavljaju neku od dobrotvornih aktivnosti.

Daljnji razvoj socijalnog rada u organiziranju zajednice može se pratiti preko najvažnijih radova među koje svakako spada knjiga Murray G. Rossa koja prvi put izlazi 1955. godine pod nazivom *Organizacija zajednice - teorija i principi* (Community Organization - Theory and Principles). Ta je knjiga sve do sedamdesetih godina bila glavni udžbenik socijalnog rada u organiziranju zajednice. Ross definira organizaciju zajednice kao "proces u čijem tijeku zajednica postavlja svoje potrebe i ciljeve, utvrđuje njihov redoslijed, razvija povjerenje i volju da se nešto za nju učini, mobilizira unutarnje i vanjske resurse radi zadovoljavanja potreba da bi se takvom aktivnošću, kooperacijom i zajedničkim radom unaprijedila njezina djelatna praksa" (Ross, 1955).

Značajan doprinos daju i autori Lippitt, Watson & Westley (1958) koji u knjizi pod naslovom *Dinamika planirane promjene* (Dynamics of Planned Change) govore o mogućnostima promjene u klijentovom sustavu koji može biti kako pojedinac tako i grupa ili zajednica. Prema autorima cilj je intervencije u svim slučajevima jačanje odnosa između klijentovog sustava i njegove okoline.

Grosser (1965) u svojem pristupu organizaciji zajednice pažnju posvećuje ponajprije radu s ugroženim grupama stanovništva. Socijalnog radnika koji radi na organiziranju zajednice vidi kroz uloge osposobitelja, odvjetnika i aktivista.

Spomenimo ovdje i rad Harryja Spechta (prema Mueller & Nimmermann, 1971) koji u okvir organizacije zajednice uvodi raspravu o tzv. "disruptivnim taktikama". Prema tom autoru koristiti se "disruptivnim taktikama" znači koristiti se svim onim metodama i tehnikama kojima se može postići određena željena društvena promjena, pa tako tu spadaju npr. metode društvene neposlušnosti, javni rad, demonstracije, bojkoti, jačanje grupnih osjećaja, povrede pravnih normi putem blokada, ometanja prometa, štrajkova itd., ali ne i korištenje revolucionarnih metoda, koje prema ovom autoru izlaze iz okvira socijalnog rada.

Pored spomenutih autora, koji su svoje ideje razvijali unutar socijalnog rada, organizacija zajednice razvijala se usporedo i izvan okvira socijalnog rada. Među aktivnosti koje su sasvim sigurno značajno povezane s organizacijom zajednice spadaju npr.: razvoj sindikalnog pokreta, pokreta za civilna prava, političke kampanje, građanske akcije na lokalnoj razini, crkvene aktivnosti, inicijative u donošenju i provođenju zakona itd. Jedno od najznačajnijih imena za organizaciju zajednice koje dolazi izvan socijalnog rada je Saul Alinsky, koji je tvorac tzv. radikalnog pristupa u organiziranju zajednice.

4. MODELI PRAKSE SOCIJALNOG RADA U ORGANIZIRANJU ZAJEDNICE

Socijalni rad kao disciplina općenito, pa tako i organizacija zajednice, razvijali su se pod utjecajem brojnih teorijskih pristupa. Za praksu organizacije zajednice bilo bi pogrešno reći da je slijedila neki sasvim određen i ravnomjeran razvojni put. Prije bi se moglo reći da je praksa vrlo često ovisila o individualnim, grupnim ili pak određenim institucionalnim inicijativama te se nakon toga postepeno pretakala u teorijske modele. Danas se na tom teorijskom planu profesionalne prakse socijalnog rada u organiziranju zajednice mogu razlikovati tri osnovna modela koje je u osnovnoj verziji razvio Rothman (1968). To su:

- a) model razvoja zajednice (community development),
- b) model socijalnog planiranja (social planing) i
- c) model socijalne akcije (social action).

Carniol (1974) je s pomoću tablica prikazao osnovne elemente sva tri modela u djelomično modificiranoj verziji (tablica 1):

Grosser (1965) u svojem pristupu organizaciji zajednice pažnju posvećuje ponajprije radu s ugroženim grupama stanovništva. Socijalnog radnika koji radi na organiziranju zajednice vidi kroz uloge osposobitelja, odvjetnika i aktivista.

Spomenimo ovdje i rad Harryja Spechta (prema Mueller & Nimmermann, 1971) koji u okvir organizacije zajednice uvodi raspravu o tzv. "disruptivnim taktikama". Prema tom autoru koristiti se "disruptivnim taktikama" znači koristiti se svim onim metodama i tehnikama kojima se može postići određena željena društvena promjena, pa tako tu spadaju npr. metode društvene neposlušnosti, javni rad, demonstracije, bojkoti, jačanje grupnih osjećaja, povrede pravnih normi putem blokada, ometanja prometa, štrajkova itd., ali ne i korištenje revolucionarnih metoda, koje prema ovom autoru izlaze iz okvira socijalnog rada.

Pored spomenutih autora, koji su svoje ideje razvijali unutar socijalnog rada, organizacija zajednice razvijala se usporo i izvan okvira socijalnog rada. Među aktivnosti koje su sasvim sigurno značajno povezane s organizacijom zajednice spadaju npr.: razvoj sindikalnog pokreta, pokreta za civilna prava, političke kampanje, građanske akcije na lokalnoj razini, crkvene aktivnosti, inicijative u donošenju i provođenju zakona itd. Jedno od najznačajnijih imena za organizaciju zajednice koje dolazi izvan socijalnog rada je Saul Alinsky, koji je tvorac tzv. radikalnog pristupa u organiziranju zajednice.

4. MODELI PRAKSE SOCIJALNOG RADA U ORGANIZIRANJU ZAJEDNICE

Socijalni rad kao disciplina općenito, pa tako i organizacija zajednice, razvijali su se pod utjecajem brojnih teorijskih pristupa. Za praksu organizacije zajednice bilo bi pogrešno reći da je slijedila neki sasvim određen i ravnomjeran razvojni put. Prije bi se moglo reći da je praksa vrlo često ovisila o individualnim, grupnim ili pak određenim institucionalnim inicijativama te se nakon toga postepeno pretakala u teorijske modele. Danas se na tom teorijskom planu profesionalne prakse socijalnog rada u organiziranju zajednice mogu razlikovati tri osnovna modela koje je u osnovnoj verziji razvio Rothman (1968). To su:

- a) model razvoja zajednice (community development),
- b) model socijalnog planiranja (social planing) i
- c) model socijalne akcije (social action).

Carniol (1974) je s pomoću tablica prikazao osnovne elemente sva tri modela u djelomično modificiranoj verziji (tablica 1):

Tablica 1. Tri modela rada u zajednici

	Razvoj zajednice	Socijalno planiranje	Socijalna akcija
Ishodišta	dezintegracija veza u zajednici; bezvoljnost	zajednica je ugrožena socijalnim problemima npr. siromaštvo zlostavljanje djece, kriminalitet	zajednica je viktimizirana kroz strukturne nejednakosti
Vrijednosti	dostojanstvo pojedinca; humana socijalna okolina	dostojanstvo pojedinca, humana socijalna okolina	dostojanstvo pojedinca; humana socijalna okolina
Ciljevi	integracija i participacija zajednice	razvoj politike i programa specijaliziranih područja;	distribucija resursa; strukturalne promjene
Strategije	poticanje građanske participacije u širokom području interesa zajednice	uvjeravanje tvorca politike u potrebe prihvaćanja bolje socijalne politike i socijalnim programa	organiziranje ugroženih skupine za suprotstavljanje postojećim nepravdnim strukturama
Taktike	kooperacija radi razvoja organizacije i konsenzusa među institucijama i grupama u zajednici; konflikti radi otkrivanja zapreka jačanju veza u zajednici	kooperacija s nosiocima oči unutar države uprave radi stjecanja odloge za provođenje predviđenih reformi; konflikti radi otklanjanja zapreka reformama	kooperacija s ugroženim grupama radi postizanja političkog konsenzusa i organizacije; konflikti s elitnim skupinama moći
Primjeri	susjedstvo i grupe za samopomoć; vijeća građana	vladini odjeli za planiranje; vijeća socijalnog razvoja	ljudska prava, područje rada, ženski i mirovni pokreti

Kad se danas govori o socijalnom radu u zajednici, neki autori smatraju da se tu radi zapravo o tzv. makropraksi (usp. mikro i mezzo-praksa). Makropraksa uključuje četiri glavna funkcionalna područja: planiranje, administraciju, evaluaciju i organizaciju zajednice.

Planiranje se može definirati kao racionalni proces usmjeren postizanju određenog budućeg stanja koje će biti u skladu s postojećim uvjetima u kojima se praksa odvija i mogućnostima za njezino unapređenje. Ono se sastoji od nekoliko međusobno povezanih koraka, i to: postavljanje ciljeva, specificiranje ciljeva, kreiranje programa za postizanje ciljeva i kreiranje i provedba evaluacije programa. Hudson (1983) razlikuje pet različitih teorija planiranja: 1. sinoptičko planiranje, 2. inkrementalno planiranje, 3. transaktivno planiranje, 4. zastupničko planiranje i 5. radikalno planiranje.

Administracija uključuje skup aktivnosti i vještina usmjerenih postizanju funkcionalnog odnosa između procesa koji se odvijaju, osoblja koje ga provodi i drugih resursa u određenoj instituciji s ciljem postizanja željenih ciljeva (prema Miner, 1973). Administrativne funkcije u organizaciji od velikog su značenja stoga što osiguravaju normalan tijek odvijanja radnog procesa putem prijenosa informacija, osiguravanja psihološke klime među suradnicima pa sve do formalne (tehničke) podrške suradnicima u obavljanju pojedinih djelatnosti koje su u djelokrugu dotične institucije.

Evaluacija je proces prosudbe vrijednosti nekog proizvoda, procesa ili programa. Značenje evaluacije za makropraksu očituje se u (znanstvenoj) prosudbi vrijednosti

različitih aktivnosti, kao što je npr. kvaliteta provedbe određenog programa u zajednici ili pak kvaliteta izvršavanja profesionalnih aktivnosti i sl. Thomas (1984) razlikuje dvije vrste evaluacije: evaluaciju rezultata i evaluacijsko istraživanje.

Organizacija zajednice u kontekstu makroprakse može se opisati kao skup aktivnosti primarno usmjeren izgradnji ili podržavanju grupa koje posjeduju sposobnost odlučivanja o onome što žele. Organizacija zajednice može se definirati i kao cilju usmjereno upravljanje aktivnostima radi osiguranja izvršenja određenih poslova ili postizanja određenih ciljeva. Rothman (1968) na temelju toga (isto Grosser, 1965) razlikuje tri vrste praktičnih uloga koje može imati osoba u procesu organizacije zajednice - uloge osposobitelja, planera i aktivista.

Izraz makropraksa obično je povezan s onim socijalnim radom koji se ne odnosi na direktan rad s pojedincima ili grupama. Zbog toga se u literaturi ponekad može pronaći i izraz indirektno intervencije (Yelaja, 1985) koje označavaju upravo rad (intervencije) sa zajednicom. Makropraksa se može označiti i kao rezultat evolucije prakse socijalnog rada odnosno šireg sociopolitičkog konteksta unutar kojeg se suvremeni socijalni rad promatra.

5. ZAŠTO RAD U ZAJEDNICI

Kao znanstvena disciplina i profesionalna pomažuća aktivnost socijalni rad među svojim najvažnijim ciljevima ima rješavanje problema proizašlih iz različitih nejednakosti nastalih kao rezultat neravnomjerno raspoređenih životnih resursa. Socijalni rad na razini zajednice usmjeren je socijalnoj promjeni i u tome je upućen suradnji s predstavnicima različitih profesija. Rad u zajednici može se zamisliti jedino u otvorenoj suradnji svih čimbenika važnih za život određenog područja. Međutim, konkretan put u postizanju željene socijalne promjene ovisi o sposobnostima svakog pojedinog aktera uključenog u proces pomaganja, a još više o sposobnostima zajednice da prihvati predloženi model organizacije ili razvoja zajednice. Svakog pojedinca uključenog u organiziranje (razvoj) zajednice obilježava specifično ideološko usmjerenje, karakteristično viđenje načina i mogućnosti rješavanja problema, tehničke, analitičke i interakcijske vještine, energija, osobni stil itd. Pri organiziranju zajednice ti su elementi često presudnog utjecaja u postizanju zadanih ciljeva i željenog uspjeha. Namjere organizatora zajednice usmjerene su vrlo često modificiranju stavova i ponašanja ljudi. U kontekstu rada u zajednici konkretan pojedinac promatra se kao pripadnik određene radne sredine, kao građanin, kao klijent, kao stanovnik susjedstva, kao pripadnik brojnih grupa koje čine njegovo životno okruženje. Polazište je rada u zajednici stalno uvažavanje tog životno važnog okruženja i to kako za život pojedinca tako i za život zajednice. Zbog takvog poimanja rada u zajednici nerijetko se u razmišljanjima o tome što zapravo predstavlja lokalnu zajednicu može čuti mišljenje da i područja koja se inače takvim ne smatraju ulaze u okvir lokalne zajednice. Takva su npr. shvaćanja da se u širem smislu i čitavo područje jedne države pa i šire od toga definira kao lokalna zajednica. Zato je vrlo važno razlikovati aspekte lokalne zajednice. Danas se većina autora slaže da se oni mogu podijeliti na: teritorijalni, funkcionalni i kategorijalni aspekt.

Teritorijalni aspekt rada u zajednici odnosi se na geografski ograničenu lokalnu zajednicu. Kod funkcionalnog aspekta radi se o funkcionalnom grupiranju u određenom

društvu, dok se kod kategorijalnog aspekta radi o određenim kategorijama temeljem kojih se stanovništvo može podijeliti.

Djelujući kao organizator zajednice socijalni radnik može se susresti s brojnim profesionalnim izazovima. Djelujući s ciljem postizanja socijalne promjene, odnosno poboljšanja životnih uvjeta, organizator zajednice mora se odlučiti za strategiju vlastitog rada. Taj izbor vrlo često nije nimalo lagan iz nekoliko razloga. Prvi među njima vidimo u dilemi oko izbora strane koju socijalni radnik ponekad treba riješiti. Kao pripadnik određene institucije čije interese mora zastupati socijalni radnik može se naći u prilici da treba odlučiti između kršenja pravila konkretne institucije ili kršenja etičkih normi u procesu pomaganja. Socijalni radnik u zajednici može se naći u situaciji sukoba zbog protivnih interesa različitih strana. Osim toga složenost problema može od socijalnog radnika tražiti izbor između rada s pojedinom ugroženom stranom uz istodobno zapostavljanje manje urgentnog ali također problema koji traži razrješenje. Prilikom sukobljavanja s tim problemima pred socijalnim radnikom pojavljuje se pitanje odabira strategije rada. On se može odlučiti za izbor strategija koje će voditi konfrontiranju sa socijalnim problemima ili pak može odabrati strategiju koja vodi k sukobljavanju s postojećom socijalnom strukturom. U svojem radu sa zajednicom od socijalnog se radnika može očekivati da preuzima različite uloge. Te uloge mogu ovisiti o različitim okolnostima, među kojima se mogu nalaziti: vrsta institucije za koju socijalni radnik radi, potrebe i obilježja populacije s kojom radi, ideološka polazišta s kojih socijalni radnik polazi u svojem radu, različite faze u organiziranju zajednice i rješavanju problema itd.

Među ulogama koje socijalni radnik može imati u organiziranju zajednice obično se spominju uloge: *komunikatora, interpretatora, ekspeditora, brokera, pregovarača, medijatora, stručnjaka, odvjetnika, osposobitelja, socijalnog terapeuta, supervizora, aktivista i karizmatičkog vođe* (prema Ecklein & Lauffer, 1972). Sve te uloge dobro su opisane u literaturi, a vrlo često uloge se međusobno isprepliću, što je i glavni razlog tome da je nemoguće bilo kojoj od uloga pridati epitet bolje ili lošije. Socijalni radnik pri organiziranju zajednice u različitim ulogama zapravo na svojevrsan način proces rješava probleme. Taj proces uključuje faze definiranja problema, selekcije ciljeva, izgradnje strukture, akcije i evaluacije. Bitan dio svake faze nalazi se u socijalnoj interakciji i analizi različitih elemenata od interesa za organiziranje zajednice. Kao organizator zajednice socijalni je radnik putem preuzetih uloga uključen u razmjenu informacija, izgradnju odnosa i definiranje problema. Taj direktni kontakt pruža mu mogućnost temeljne analize i kvalitetnog definiranja problema uz istodobnu selekciju ciljeva. Središnja faza procesa nalazi se u izgradnji organizacije ili mreže odnosa koja će biti sposobna da se nosi s definiranim problemom i djeluje prema ispunjavanju selektiranih ciljeva. Izgradnja organizacije može sama po sebi biti i glavni cilj organiziranja zajednice. Akcijski dio procesa traži temeljitu specifikaciju zadataka čije će ispunjenje voditi rješavanju problema. Početak akcijskog dijela programa traži povezivanje sudionika akcije s postojećim resursima i stvaranje suradnje među sudionicima. Funkcija je organizatora da sudjeluje u donošenju plana cijelog procesa i da prati čitav tijek njegova odvijanja. Uloga organizatora nije u tome da sam rješava probleme, nego da se problem riješi i uz njegovu pomoć, ali u prvom redu nastojanjem onih koji su za njegovo rješavanje zainteresirani ili pak odgovorni. Sastavni dio organizacije zajednice je i praćenje efikasnosti cijelog procesa odnosno dobivanje informacija o tome. Zbog toga je evaluacija važan korak u izgradnji organizacije i u redefiniranju ciljeva ili problema.

Na pitanje zašto rad u zajednici može se s jedne strane jednostavno odgovoriti time da se takvim pristupom na cjelovit način može uočiti sva složenost čovjeka kao biološkog, psihološkog i socijalnog bića. Bića, koje je davno izašlo iz zatvorenosti osobnog sustava ako je u toj zatvorenosti zaista ikada i bilo. S druge strane odgovor na to pitanje nudi nebrojene mogućnosti analize socijalnog rada u organiziranju zajednice kao prakse i kao metode. Organizacija zajednice u socijalnom radu i izvan njega zaslužuje daljnju analizu osobito u uvjetima krize, na koje je jedino i moguće odgovoriti projektima temeljenim na radu u zajednici.

6. ZAKLJUČAK

Upravo ova zadnja rečenica navodi nas da zaključimo kako je za domaće prilike od neobične važnosti praktično i teorijski razvijati socijalni rad u zajednici. Koristeći se metodom socijalnog rada u zajednici mnogo je realnije očekivati da će naše aktivnosti obuhvatiti sve one kojima su namijenjene, da će one biti sustavnije i uspješnije provedene te, na kraju, ali ne manje važno, da će biti jeftinije. Projekte organiziranja zajednice treba provoditi ne samo tamo gdje se radi o gorućim problemima već prije svega tamo gdje se preventivnim radom eventualne sanacije posljedica mogu preduhitriti. Razvoj metode socijalnog rada u organiziranju zajednice zahtijeva usporedni razvoj teorije i prakse, a osobito provođenje istraživanja akcijskog tipa. Akcijska metodologija naročito je pogodna u projektima organiziranja zajednice jer se ne zaustavlja samo na konstatiranju rezultata istraživanja, nego traži usporedni tijek istraživanja i prakse. Njome se projekti organiziranja zajednice dodatno obogaćuju.

LITERATURA:

1. Carniol, B. (1985) *Interventions with Communities*, u: Yelaja, S. A.: **An Introduction to Social Work Practice in Canada**. Ontario: Prentice-Hall, Scarborough.
2. Ebbe, K. & Friese, P. (1989) **Millieuarbeit: Grundlagen praeventiver Sozialarbeit im lokalen Gemeinwesen**. Stuttgart: Ferdinand Enke Verlag.
3. Ecklein, J. L. & Lauffer, A. A. (1972) **Community Organizers and Social Planners - A Volume of Case and Illustrative Materials**. New York: John Wiley & Sohns, Inc.
4. Grosser, C. (1965) *Community Development Programm Serving the Urban Poor*, u: **Social Work**. 3/1965.
5. Hart, J. K. (1920) **Community Organizations**. New York.
6. Hudson, B. (1983) *Comparison of Current Planning Theories: Counterparts and Contradictions*, u: Kramer, R. & Specht, H. (ed.): **Readings in Community Organization Practice**. Englewood Cliffs.
7. Kramer, R. & Specht, H. (1983) **Readings in Community Organization Practice**. Englewood Cliffs.
8. Lane, R.P. (1939) *The Field of Community Organization*, u: **Proceedings of the National Conference of Social Workers**. Buffalo.

9. Lindeman, E. C. (1921) **The Community: An Introduction to the Study of Community Leadership and Organization.** New York.
10. Lippit, R.; Watson, J. & Westley, B. (1958) **The Dynamics of Planned Change.** New York.
11. McCleanahan, B. A. (1925) **Organizing the Community - A Review of Practical Principles.** New York.
12. Miner, J. B. (1973) **The Management Process: Theory, Research and Practice.** New York: Macmillan Publishing Co.
13. Mohrlök, M.; Neubauer, M.; Neubauer, R. & Schoenfelder, W. (1993) **Let's Organize! Gemeinwesenarbeit und Community Organization im Vergleich.** Muenchen: AG SPAK.
14. Mueller, C.W. & Nimmermann, P. (1971) **Stadtplanung und Gemeinwesenarbeit - Texte und Dokumente.** Muenchen: Juventa Verlag.
15. Petit, W. W. (1925) **Some Prognostications in the Field of Community Work.** National Conference of Charities and Corections.
16. Ross, M. (1955) **Community Organization - Theory and Principles.** New York: Harper & Row Publishers.
17. Rothman, J (1968) Three Models of Community Organization Practice, u: **Social Work Practice.**, 16-47.
18. Steiner, J. F. (1925) **Community Organization - A Study of Its Theory and Practice.** New York.
19. Thomas, E. J. (1984) **Designing Interventions for the Helping Professions.** New York: Sage.
20. Yelaja, S. A. (1985) **An Introduction to Social Work Practice in Canada.** Prentice-Hall, Scarborough, Ontario.

Summary

POSSIBILITIES OF SOCIAL WORK IN ORGANIZING COMMUNITY

Nino Žganec

This article presents development of social work in organizing community and it's characteristics. Beside most important factors responsible for development of this method in USA and developmental stages of its theoretical background, author analyzes some of the most important elements of social work in organizing community. As one method of social work, together with casework and group social work, community work, as a kind of macropractise have an opportunity to respond to the requests of the community in crises in a best way.